

**Савошак Х.М., студентка 2 курсу спеціальності 081 Право
Науковий керівник: Подковенко Т.О., к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституціоналізму**

(Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ

Питання використання смертної кари стає дедалі все більш важливим саме через тенденцію багатьох країн до гуманізації та лібералізації законодавства, де максимальним покаранням за серйозні злочини стає довічне ув'язнення. Актуальність дослідження філософсько-правових вимірів смертної кари полягає в її сучасному значенні. У суспільстві, яке бореться з проблемами етики та справедливості, розуміння плюсів і мінусів смертної кари є життєво важливим [1, с.120]. Тому звертання до його філософсько-правових аспектів має вирішальне значення для навігації поточного дискурсу про права людини, моральні наслідки покарання та цілісність правової системи в цілому.

Здійснити критичний аналіз філософсько-правових аспектів смертної кари, дослідження її наслідків для правосуддя, етики та правової системи.

З юридичної точки зору смертна кара є предметом багатогранних дискусій. Деякі країни зберігають її як форму правосуддя, відплати та стримування тяжких злочинів, тоді як інші скасували таке покарання, посилаючись на порушення прав людини та етичні міркування. Зокрема, на сьогоднішній день 22 країни продовжують використовувати смертну кару, а 106 країн заборонили її застосування на національному рівні, включаючи й Україну, адже Конституційний Суд України визнав смертну кару такою, що не відповідає Основному Закону нашої держави: «У конституційному поданні зазначається, що закріплене в Конституції України право на життя є абсолютним, і що при тлумаченні Основного Закону треба "враховувати глибоку й чітко виражену в його статтях пошану до цінності людського життя, до невід'ємного та невідчужуваного права людини на життя як однієї з фундаментальних засад побудови правового, демократичного суспільства» [2, 3]. Така точка зору на смертну кару піднімає ключові питання про перетин юридичних, етичних і прав людини міркувань у прагненні до справедливості. Позиція України, що підтверджується визнанням її Конституційним Судом смертної кари такою, що не відповідає Основному Закону країни, підкреслює відданість підтримці святості людського життя як фундаментального та невід'ємного права.

Відмова від смертної кари в Україні є відлунням глобальної тенденції, яка спостерігається у скасуванні смертної кари в багатьох країнах, що спонукає зростаючий консенсус щодо того, що держава не повинна мати повноважень позбавляти людини життя, навіть у відповідь на жахливі злочини. Аргумент виходить за межі простого правового дискурсу; він заглиблюється у філософські та етичні основи цінностей суспільства та його відданості гідності людського життя. Крім того, визнання абсолютного права на життя в українській Конституції свідчить про глибоке визнання серйозності таких рішень, наголошуючи на необхідності функціонування правової системи в рамках, які відображають глибоку повагу до людського життя. Це почуття перегукується з еволюцією розуміння справедливості, яке все більше шукає реабілітаційних і відновних підходів, а не каральних.

Правові системи стикаються з проблемами під час реалізації смертної кари, часто зосереджуючись на процедурах оскарження та зважуванні конституційного захисту від покарань, які вважаються жорстокими або незвичайними. Ця боротьба виникає через необхідність збалансувати прагнення до справедливості із збереженням прав особистості та етичними міркуваннями. Складнощі полягають не лише у виконанні закону, а й у

морально-етичних дилемах, пов'язаних із тим, що є справедливим і гуманним покаранням. Це створює постійну напругу в правовій сфері, де балансування між дотриманням закону та забезпеченням основних прав людини часто залишається предметом суперечок.

Застосування смертної кари з філософської точки зору заглиблюється в глибокі етичні дослідження, які кидають виклик основам справедливості, покарання та святості життя. Філософи давно борються з моральними складнощами, властивими застосуванню смертної кари, спираючись на різноманітні етичні рамки, щоб підтримати або оскаржити її застосування. Зокрема, І. Кант вважав, що основою для визначення міри покарання є принцип рівності, який передбачає відшкодування «рівним за рівне». Він стверджував, що лише через відшкодування можна досягти справедливості у найчистішому вигляді. Його точка зору полягає в тому, що лише за випадок вбивства має бути застосована смертна кара (яка є відшкодуванням, що відповідає злочину), оскільки у цьому випадку інші форми відшкодування неможливі [4, с.178]. Водночас Т. Гоббс та Вольтер виступали категорично проти смертної кари, вважаючи її відчайдушною мірою покарання. Тобто, з філософської точки зору смертна кара ґрунтується на протилежних етичних теоріях: покарання має відповідати вчиненому злочину та потенційній неспроможності смертної кари максимізувати щастя чи запобігти майбутнім злочинам.

Етичні дебати щодо смертної кари виходять за рамки теоретичних рамок до практичних міркувань. Незворотний характер смертної кари породжує глибокі моральні дилеми, особливо з огляду на потенційну помилковість системи правосуддя. Етичне питання про те, чи повинна держава мати повноваження позбавляти життя, залишається центральним у філософських дискусіях про смертну кару. Це визнання змушує суспільства оцінювати не лише ефективність своїх правових систем, але й етичну відповідальність за надання державі повноважень страчувати своїх громадян. Тому філософське дослідження смертної кари переплітається з ширшими етичними проблемами, кидаючи виклик суспільним уявленням про справедливість і ставлення до людей, навіть тих, хто вчинив найжорстокіші злочини. Це спонукає до переоцінки суспільних цінностей, ролі покарання та етичної відповідальності держави. Крім того, у цьому філософському аналізі на перший план виходять суспільні наслідки смертної кари. Окрім безпосереднього впливу на осіб, засуджених до смертної кари, він ставить ширші питання щодо колективної психіки спільноти, яка санкціонує такі каральні заходи. Те, як суспільство реагує на злочинність, відображає його цінності, пріоритети та глибину його відданості правам людини. У цьому контексті смертна кара стає лакмусовим папірцем моральної стійкості суспільства, спонукаючи до перегляду колективної свідомості та її еволюції з часом.

Під час зважування філософських аргументів «за» та «проти» застосування смертної кари дискусія перетворюється на дискурс про сутність моралі, функцію справедливості та етичну відповідальність суспільства перед своїми громадянами. Зрештою, філософська дискусія навколо застосування смертної кари продовжується як постійний діалог, який досліджує суть моралі та справедливості. Питання про те, чи варто її використовувати, вимагає глибокої переоцінки суспільних цінностей.

Отже, філософський аналіз смертної кари кидає виклик моральному компасу суспільства. Він ставить під сумнів саму основу справедливості, зважуючи незворотність суворого покарання з суспільними та етичними наслідками. Цей постійний дискурс спонукає детально задуматися про тонкий баланс між моральною відповідальністю, справедливістю та глибокими етичними міркуваннями, властивими застосуванню смертної кари. Філософський аналіз слугує закликом до дії, закликаючи суспільства переглянути свій підхід до справедливості та розвивати системи, які не лише карають правопорушення, але й втілюють принципи співчуття, реабілітації та непохитної поваги до внутрішньої цінності людського життя.

Перелік посилань:

1. Савченко С. О. Смертна кара: за чи проти?. *Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання* : матеріали наук. конф., м. Харків, 10 трав. 2017 р. Харків, 2017. С. 119-123.
URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/16_06_2017/pdf/30.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
2. Amnesty International зафіксувала найнижче число страт у світі за останні 10 років - Amnesty International Ukraine. *Amnesty International Ukraine*.
URL: <https://www.amnesty.org.ua/smertna-kara-2019/> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
4. Геревич М. О. Категорія мети покарання у творчій спадщині представників німецької класичної філософії. *Філософські та методологічні проблеми права* : матеріали наук. конф., м. Ужгород, 24 жовт. 2017 р. Ужгород, 2017. С. 176-184.
URL: <https://doi.org/file:///C:/Users/klient/Downloads/661-Текст%20статті-1336-1-10-20180126.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).